

तत्पर्यायः। सांश्रयिकः२। इत्यमरः॥ हे संश्रय विषये स्थागवादी। संश्रयमापन्नः सांश्रयिकः शिकः। संश्रयमापन्नं मानसं यत्र स्थागवादी स तथा। संश्रयमापन्नं मानसं यत्र स तथेति षष्ठान्यपदार्थत्वे संश्रयितरि पुरुषादावप्यतच्छब्दइयपदवृत्तिः स्यात्। इति भरतः॥

संश्रयालुः, त्रि, संश्रयिता। इति हेमचन्द्रः॥

संश्रयिता, [ऋ] त्रि, [सं + श्रि + ङ्]।

संश्रयकर्ता। इति हेमचन्द्रः॥

संश्रयणं, क्ली, (सं + श्रु + ण्यट्।) रणारभ्यः।

इति शब्दमाला॥ (संश्रयणम्। यथा,

कामन्दकीये। ६। ४।

“लोकानुपहमन्विच्छन् शरीरमनुपालयेत्।

रात्रः संश्रयणं धाम शरीरं धर्मसाधनम्॥”)

संश्रितं, त्रि, (सं + श्रि + ङ्।) सम्यक्सम्पा-

दितम्। व्रतविषयकयत्नवान्। यथा संश्रितं

व्रतम्। सम्यक् सम्पादितमित्यर्थः। संश्रितो

ब्राह्मणः। व्रतविषयकयत्नवानित्यर्थः। इति

मिहान्तकौमुदी॥

संश्रुतिः, स्त्री, (सं + श्रु + ङिन्।) सम्यक्

शोधनम्। शरीरमार्जनम्। यथा—

सम्प्राजनञ्च संश्रुतिः संशोधनविशोधनम्॥

इति रत्नमाला॥

संश्रुत्, त्रि, पातपादिना संशोधितवस्तु।

संपूर्वशुद्धिधर्माः ऋप्रत्ययेन निष्पन्नम्॥

संशोधनं, क्ली, (सं + श्रु + ण्यट्।) संश्रुतिः।

इति रत्नमाला॥

संशोधितं, त्रि, (सं + श्रु + ङ्।) शुद्धीकृत-

वस्तु। यथा—

“श्रेयोपाः कुष्ठानां युज्यन्ते निर्गताश्रयोपाणाम्

संशोधिताश्रयानां सद्यः सिद्धिर्भवेत्तेषाम्॥”

इति मधुमती॥

संश्रुत्, क्ली, (सं + श्रि + ङिन्।) सं +

वि + “सञ्चतूपहे हत्।” उणा० २। ८५।

इति ऋप्रत्ययेन निपातनात् साधु। कुहकः।

इत्युणादिकोषः॥

संश्रानः, त्रि, (सं + श्रि + ङ्।) शीतेन मद्दु-

चितः। इति मुंश्रुवोध्याकरणम्॥

संश्रयः, पुं, (सं + श्रि + ङ्।) श्राश्रयः। यथा,

स्तुता सुरैः पृथ्वीमभीष्टसंश्रया-

त्तया सुरेन्द्रेण दिनेषु सेविता।

करोतु सा नः शुभहेतुरीश्वरी

शुभानि भद्राण्यभिहन्तु चापदः॥”

इति मार्कण्डेयपुराणे देवीमोहाश्लेषे अध्यायः॥

(पाश्र्वस्थानम्। यथा, रामायणे। २। ४२। ६।

“सहो निवेतनो राजा जौवलीकस्य संश्रयम्।

धर्मो सत्यव्रतं रामं वनवासे प्रवृत्स्यति॥”)

संश्रयः, पुं, (सं + श्रु + ङ्।) श्रुतिकारः।

इत्यमरः॥ (समाश्रयणम्। यथा, महा-

भारते। १५। ३। ६।

“सद्य भीमः सुहृत्सर्वे बाहुगुणं तदाकरोत्।

स श्रवे धृतराष्ट्रस्य गान्धार्थ्याद्याप्यमर्षणः॥”)

संश्रितः, त्रि, (सं + श्रि + ङ्।) श्राश्रितः। यथा,

“न प्राचीमपतः शम्भोर्नदीची शक्तिमंश्रि-

ताम्।

न प्रतीची यतः पृष्ठमतो टक्षं समाश्रयेत्॥”

इति तिष्यादित्तत्त्वम्॥

संश्रुतः, त्रि, (सं + श्रु + ङ्।) श्रुतिकारः।

इत्यमरः॥ (यथा, रामायणे। ३। १०। ३६।

“मया चैतद्वचः श्रुत्वा कार्त्स्न्येन परिपालनम्।

ऋषोणां दण्डकारण्ये संश्रुतं जनकात्मजे॥”)

संश्रुष्टः, त्रि, श्राश्रुष्टः। मिलितः। स पुर्व-

श्रिषधातोः ऋप्रत्ययेन निष्पन्नः॥

संश्रुयः, पुं, (सं + श्रि + ङ्।) श्राश्रुयः।

इत्यमरः॥ (यथा, महाभारते। १२। २। ३३। १७।

“संश्रुयश्च परस्त्रीभिर्दृश्यतेतानि वर्जयेत्॥”)

मेलनम्॥ (यथा, मार्कण्डेये। ३७। १५।

“अनन्तरैश्च संश्रुयमभ्येत्य तदनन्तरम्।

तेषामन्यतमैर्भृत्यैः समाक्रयानयदृशम्॥”)

संश्रुत्, क्ली, (सं + श्रि + ङिन्।) श्रिप्रत्ययेन निपा-

तनात् सिद्धम्। “संपूर्वात् श्रुयतेः संश्रुदिति

सुभूतिचन्द्रः।” इत्युणादिकोषः। उज्ज्वल-

दत्तः। २। ८५।।) माया यथा—

“संश्रुत् कुहके श्रेयं संश्रुत् तत्रैव ते समे।”

इत्युणादिकोषः॥

संश्रुतः, त्रि, (सं + श्रु + ङ्।) स लग्नः।

श्राश्रुवहितः। इत्यमरः॥

संश्रुतिः, स्त्री, संश्रुतता। संपूर्वशुद्धिधर्मा-

र्भावित्तिप्रत्ययेन निष्पन्ना॥

संश्रुत्, स्त्री, (सं + श्रु + ङिन्।) सं +

संश्रुत् + ङिन्। सभा। इत्यमरः॥

(यथा, रघुः। १६। २४।

“तदङ्गं संश्रुतिं रात्रिदृष्टं

प्रातर्हि जेभ्यो नृपतिः शगंस॥”)

संश्रुत्, क्ली, (सं + श्रु + ङिन्।) प्राश्रि-

जम्। यसंवाधसंन्यगमनम्। षण्ठापयः।

इत्यमरः॥ रणारभ्यः। मेरुदत्तौ॥ गमनम्।

इति शब्दरत्नावली॥ (संश्रुत्। यथा,

भागवते। १०। ४०। २८।

“पुंसो भवेदृष्टिं संश्रुत्परावर्ग-

स्तय्यन्ननाभ सदृशसन्ध्या मतिः स्यात्॥”)

संसर्गः, पुं, (सं + श्रु + ङ्।) सम्बन्धः।

स च समवायादिः। इति न्यायशास्त्रम्॥२॥

पापिष्ठान्यजादिम मर्गपापयचित्तम्। यथा,—

“स्तेयादिना पतिता इत्युपक्रम्य उक्तम्। अत्रा-

ज्ञानतो वत्सरेण पातित्वम्।

“संवत्सरेण पतति पतितेन महाचरन्।

याजनाध्यापनादयौनादिकगत्यामनाशनात्॥”

इति शारौतवचनात्।

ज्ञानतो वत्सरेणैवेति तदसंश्रुत्प्राप्तौभाव

एव। [ऋचित्]

“वाश्रुवोऽपि पृथग्भूत्वा तत् पापं नाश्रुयात्

इति देवलवचनात्॥२॥

“यस्तस्य भुङ्क्ते पक्वान् ऋक्ष्णैवे तस्य निर्दिशेत्

गुष्कावभोजिनः पादमित्याह भगवान् मनुः॥
तस्याविज्ञातचण्डालमहितैकवैश्रमस्थसङ्करीकर-
णरूपमूलपाककर्तुः हितौयसंसर्गिणः। तथा
चापस्तम्बः।

“श्रुत्वजातिरविज्ञातो निवसेदयस्य वैश्रमिनि।

स वै ज्ञात्वा तु कालेन कुर्व्यात्तस्य विशेषनम्॥

चान्द्रायणं पराको वा द्विजातीनां विशेषनम्।

प्राजापत्यस्तु शूद्राणां तथा संसर्गदृष्टेण॥

येभ्यस्तं भुङ्क्ते पक्वान् ऋक्ष्णै तेषां विनिर्दिशेत्।

तेषामपि च येभ्यस्तं तेषामहं विधीयते।

तेषामपि च येभ्यस्तं ऋक्ष्णादां विधीयते॥”

अत्र ततोयमंसर्गिण एव प्रायश्चित्तदर्शनात्

चतुर्थसंसर्गं दावा नास्ति। प्रायश्चित्तविवेकी-

ऽप्येवम्। इति प्रायश्चित्ततत्त्वम्॥२॥ अथ

संसर्गनिरूपणम्। तत्र महापातकिसंसर्गस्य

थापहेतुत्वमाह मनुः।

“ब्रह्महत्या सुरापानं स्तयं गुर्वङ्गणामगमः।

महान्ति पातकान्याहुः संसर्गस्यापि तेः सह॥”

प्रायश्चित्तमपि दर्शितम्।

“एषां पापकृतानुक्ता चतुर्णांमपि निष्कृतिः।

पतितैः संसर्गज्ञानामिमाः श्रुत्वा निष्कृतीः॥

यो येन पतितेनैषां संसर्गं याति मानवः।

स तस्यैव व्रतं कुर्व्यात् तत्संसर्गविशुद्धये॥

प्रायश्चित्तीयतां प्राप्य देवात् पापकृतेन वा।

न संसर्गं व्रजेत् सद्भिः प्रायश्चित्तैःकृते हिजः॥”

पापिष्ठसंसर्गो पातकौ भवति इति कल्पश्रुतिः॥

विष्णुः। यद्येन पापात्मना सह संश्रुत् स

तस्यैव प्रायश्चित्तं कुर्व्यात्। गीतमोऽप्याह।

ब्रह्महसुरापगुरुतल्पगपिष्टमाहयोनिमश्वत्याग-

स्तनाभ्यभक्षणास्तिकनिन्दकनिन्दितकर्मा-

त्यागिपतितात्याग्यपतितागिनः पतिताः

पातकसंप्रयोकाश्च तेषां समाचरन्।

निषिद्धपतितसंसर्गात् पतनीति श्रुतिः कल्पः॥

के ते संसर्गप्रकारा इत्याह हहस्पतिः।

“एकशय्यासनं पङ्क्तिभिरुपकाश्रमयणम्।

याजनाध्यापनं योनिस्तथा च सहभोवनम्।

नवधा मद्गरः प्राक्को न कर्त्तव्योऽधमैः सह॥”

कागलैयः।

“अलापात् गालसंश्रुतिं निश्चामात् सह-

भोजनात्।

सहशय्यासनाध्यायात् पापं संसर्गमते नृणाम्॥”

यमः।

“दृष्टं हि मनुष्याणामत्रमाश्रित्य तिष्ठति।

यो यस्यात्रमिहाश्रित स तस्याश्रिति किल्बि-

पम्॥”

देवलः।

“पतितेन सहोषित्वा जानन् संवत्सरं नरः।

मिश्रितस्तेन सोऽन्ते स्वयञ्च पतितो भवेत्॥

याजन् योनिमश्वन्त्वाध्यायं महभोजनम्।

कृत्वा सद्यः पतन्त्येते पतितेन न संश्रयः॥”

व्यासः।

“ब्रह्महा मद्यपः स्तेनो गुरुतल्पग एव च।